

Mana, qachonlardir sodir bo'lgan, o'zim guvoh bo'lgan va nimagadir hech qachon yodimdan chiqmaydigan g'amgin xotiralirimdan biri. O'sha kunlardan beri qanchalik g'amgin, hayajonli, qo'rqinchli damlarni boshimdan kechirmadim. Lekin baribir, o'n-o'n ikki yoshlarimda men bilgan Maymoq xolaning qiyofasi biror kun ko'z oldimdan ketmasligiga o'zim ham hayron qolaman. U dushanba kunlari biznikiga kelib kiyim-kechak, ko'rpa-yostiqlarni yamab yuradigan tikuvchi kampir edi. Ota-onalarim o'sha paytlar dabdabali ko'rinishi tufayli "qasr" deb ataladigan qishloq uylaridan birida yashashardi. Sirasini aytganda, bu "qasr" faqat tomi baland qurilgan, atrofi to'rt-besh ferma bilan qurshalgan oddiy, qadimiy binolardan biri edi. Qo'rg'onchamizdan yuz metrilar narida bir paytlar qizil g'ishtdan qurilgan, vaqt o'tishi bilan xiralashib qolgan cherkov binosi atrofida kattakon qishloq joylashgandi.

Har dushanba kuni ertalab soat olti, olti yarim orasida Maymoq xola biznikiga kelib, to'ppa-to'g'ri cherdakdagi kirxonaga ko'tarilar va ishga kirishardi.

U baland bo'yli, oriqdan kelgan, soqolli, to'g'rirog'i, butun yuzini hayron qoldirar darajada soqolsimon mo'ylar qoplab olgan ayol edi. Xuddi qandaydir aqldan ozgan kishi ayol kiyimidagi bu soldat kampirning yuzlariga ataylab yovvoyi jangal butalarini qadab chiqqanday tasavvur uyg'otardi. Bunday mo'ylar uning burnining ustida ham, ostida ham, atrofida ham, yanoqlari-yu iyaklarida ham betartib o'sib yotardi. Qoshlari ertaklardagidek qalin va uzun, biroq mutloq oqarib ketgan va yanglishib shu yerga qo'ndirilgan ho'rpaygan mo'ylovga o'xshab ketardi.

U oqsoqlanib yurardi. Biroq oqsoqlanishi boshqa oqsoqlarnikiga sirayam o'xshamasdi. U xuddi langar tashlab turgan, dengiz to'lqinida chayqalayotgan kema misol oqsoqlanardi. U sog' oyog'i bilan qadam tashlaganida, uning suyakdor qomati xuddi ulkan to'lqin ustiga ko'tarilayotgan yelkanli kemani eslatar, navbatdagi qadamini tashlaganida xuddi jarlikka qulab tushayotgandek ko'rinardi. Shunday qilib, uning yurish tarzi menga dengizda bo'ron payti suzib yurgan kemani eslataidi. Uning hech qachon boshidan tushmaydigan oppoq cheptsasi, orqasidan osilib turgan lentalari menga goh shimoldan janubga, goh janubdan shimolga qarab ufqni kesib o'tayotgan kema yelkanlari bo'lib ko'rinardi.

Men Maymoq xolani juda qadrlardim. Dushanba kunlari uyqudan turishim bilanoq oyoqlarini grelka ustiga qo'yib allaqachon yamoqchilikka kirishgan Maymoq xolamning yoniga, kirxona tomon chopardim. Kirib borishim bilanoq u tom ostida joylashgan bahaybat bu kirxonada shamollab qolmasligim uchun meni ham grelka ustiga o'tqazib qo'yardi.

- Bu sening tomog'ingdagi qoningni tortib olib, oyoqlaringni isitadi - derdi u meni ishontirib.

Keyin u ilgaksimon barmoqlarini chaqqon qimirlatib, tikish jarayonida menga turli-tuman voqealarni hikoya qila boshlardi. Uning qalin shishali ko'zoynaklari ostidagi ko'zlari (qarilikdan uning ko'zlari yaxshi ko'rmay qolgandi) menga juda ham katta, g'ayritabiiy moviy va qo'shaloq bo'lib ko'rinardi.

Go'dak qalbimni hayajonga soladigan uning hikoyalaridan u ham taqdir qisib qo'ygan ko'plab ayollar singari saxiy va olijanob qalbli ekanligini his qilardim. U o'z qismatiga soddadillik bilan butunlay ko'nikib ketgan ayollar xilidan edi. U menga qishloqda ro'y berayotgan voqealar, og'ilxonadan qochib ketib, bir kun ertalab Prosper Merening shamol tegirmonining parraklariga jiddiy ko'rinishda tikilib turgan sigir haqida gapirib berardi. Keyin cherkov qo'ng'iroqxonasiga tuxum qo'ygan tovuq haqida gapirib, hozirgacha bu tovuq u yerga qanday qilib chiqqanligining siri ochilmaganligini, Jan-Jan Pilas yomg'irda ho'l bo'lib qolgan ishtonini quritish uchun dorga osib qo'yganida, bir yo'lovchi uni o'marib ketganini va uning ko'ppagi o'g'rini qishloqdan o'n legacha quvib borib, ishtonini qaytarib olib kelganliklarini so'zlardi. U menga bunday oddiygina voqealarni shunchalik qiziqarli qilib hikoya qilib berardiki, ular tasavvurimda sirli va ulug'vor bir dramaning unutilmas sahnalaridek ko'z oldimda jonlanar yoki har kuni onam menga o'qib beradigan buyuk yozuvchining mohirona to'qilgan sarguzasht qissasidek tuyulardi.

Dushanba kunlaridan birida ertalab yana Maymoq xolamning hikoyalarini maroq bilan tingladim. Keyin xizmatkorimiz bilan Nuarpri fermasining orqasidagi Alle yong'oqzoriga bordik. U yoqdan qaytib kelib yana kirxonaga, Maymoq xolamning yoniga chiqishga qaror qildim. Bu voqea hozir xuddi kecha sodir bo'lgandek hamon ko'z oldimdan ketmaydi.

Men kirxona eshigini ochib tikuvchi kampir qo'llarini yozganicha bir qo'lida igna va ip, ikkinchisida mening ko'yilagimni tutganicha stul oldida ag'nab yotganini ko'rdim. Uning ko'k paypoqli bir oyog'i, menimcha sog' oyog'i bo'lsa kerak, stul ostiga kirib qolgan, ko'zoynagi devor tomonga otilib ketgan va o'sha yerda yaltirab ko'rinib turardi.

Men allaqanday qo'rquvni his qilib, jon-jahdim bilan qichqirib yubordim va tashqariga otdim. Bir zumda hamma chopib keldi va bir necha daqiqa o'tgach, Maymoq xolam olamdan ko'z yumganligi ma'lum bo'ldi.

Bu gapni eshitib go'dak qalbimni qamrab olgan chuqur, dahshatli qayg'uni ifodalash uchun haligacha so'z topa olmayman. Men oyoqlarimni bazo'r sudraganimcha zinapoyadan tushdim. Uyg'a kirib qorong'u burchakdagi bahaybat qadimiy orom kursiga o'zimni tashlab, tizzalab o'tirib olganimcha, yig'lay boshladim. Aftidan, men u yerda o'tirib uzoq yig'labman, chunki tez orada qorong'ulik tushganini sezib qoldim.

To'satdan xonaga kimlardir chiroq olib kirishdi, biroq meni sezishmadi. Ularning ovozlariidan bular ota-onam va do'xtir ekanligini sezdim. O'sha zahotiyoyq chaqirilgan do'xtir tikuvchi kampirning o'limi sabablarini tushuntirardi. Uning gaplaridan, to'g'risi, hech baloni tushunmadim. Keyin do'ktirni bir qadash likyor ichishga taklif qilishdi. U o'tirib olib yana Maymoq xolam haqida gapira boshladi. Do'xtir aytib bergan tafsilot to umrimning oxirigacha xotiramga mixlanib qolgan bo'lsa kerak. Nazarimda hozir ham uni so'zma-so'z takrorlab aytib berishim mumkin.

- Eh bechoragina! - gap boshladi do'xtir. - U mening bu yerga kelganimdagi birinchi mijozim edi. Chunki men bu qishloqqa ishga kelgan kunim uning oyog'i singan edi. Dilijondan tushib, qo'llarimni yuvishga ham ulgurmasimdan meni chaqirib kelishdi. Uning oyog'i singan va bu juda-juda xavfli edi! O'sha vaqtlar u endigina o'n sakkiz yoshga to'lgan va juda yoqimli, haqiqiy sohibjaml qiz edi! Bunga hozir hatto ishongingiz ham kelmaydi. Uning oyog'i nima sababli singaniga kelsak, bu sirni hech kimga, hech qachon aytmaganman. Buni mendan tashqari yana bir kishi biladi. Biroq u allaqachon bu yerlardan ketib qolgan. Madomiki, kampir endi bu olamdan ko'z yumgan ekan, uning cho'loq bo'lib qolishining sirini aytib bera qolay.

O'sha paytlar bu qishloqqa harbiylar kabi qad-qomati kelishgan chiroyli bir yigit o'qituvchining yordamchisi bo'lib ishga kelgandi. Qishloqning barcha qizlari uni deb aqlu-hushlarini yo'qotishgan, yigit o'zini ulardan birortasini nazar-pisand qilmagandek tutardi. Bunga sabab menimcha uyg'onib, doim chap oyog'i bilan turadigan qishloq o'qituvchisi Grabyu amakining qattiqqo'lligidan qo'rqqanligi bo'lsa kerak.

O'sha kunlarning birida Grabyu amaki bugun siznikida olamdan o'tgan go'zal Gortenziyani, ya'ni keyinchalik Maymoq laqabini olgan qizni tikuv-chatuv ishlarini bajartirish uchun uyiga taklif qiladi. O'qituvchining yordamchisi go'zal qizga mulozamat qila boshlaydi va albatta bunday qo'l yetmas yigitning nazar e'tibori, shuncha qizlar ichidan o'zini tanlashi qiz bechorani quvontirib yuboradi. Qisqasi, qiz uni sevib qoladi va kunlardan bir kun yigit ish tugagach, kechqurun maktab cherdagi ustida ilk uchrashuvga

This is not registered version of TotalDocConverter

chiqishga uning o'ziga o'raldi.
Kechqurun qiz o'zini uyiga ketayotgan qilib ko'rsatib, zinapoyadan pastga tushish o'rniga cherdakka chiqadi va o'z sevgilisini kutib poxol-pichanlar orasiga yashirinadi. Tez orada yigit ham cherdakka chiqib keladi. U endigina o'z qalbidagi hislarni to'kib sola boshlagan payt, cherdak eshigi ochilib, ostonada qahri qattiq maktab o'qituvchisi paydo bo'ladi.

- Bu yerda nima qilayapsiz, Sijisber? - deydi u.

- Poxol ustida yotib biroz dam olmoqchiydim, janob Grabyu, - deydi qo'lga tushganligini his qilgan yosh o'qituvchi butunlay o'zini yo'qotib.

Cherdak juda katta, keng va qorong'i edi.

- Boring, yashirining, tezroq yashirining, aksincha meni ishdan haydashadi, - deydi yigit shivirlab, qo'rqib ketgan qizni ichkariga itarib.

- Demak, bu yerda yolg'iz o'zingizmi? - so'raydi o'qituvchi, shivir-shivirni ilg'ab.

- Ha, janob Grabyu, yolg'izman.

- Yo'q, yolg'iz emassiz, kim bilandir shivirlashdingiz!

- Gapim rost, janob Grabyu, bu yerda bir o'zimman.

- Buni hozir tekshirib ko'ramiz, - e'tiroz bildiribdi o'qituvchi va eshikni tashqarisidan qulflab, sham olib kelish uchun pastga tushib ketipti.

Shunda quyon yurak yigit, bundaylar juda ko'p uchrab turadi, butunlay es-hushini yo'qotib qo'yibdi.

- Tezroq yashirinsangiz-chi, sizni bu yerdan topa olmasliklari uchun butunlay qorangizni o'chiring. Sizni deb bir umrga burda nonimdan ayrilib qolaman. Siz.. siz mening martabamni yo'qqa chiqarasiz. Tezroq yo'q bo'ling, - debdi u butunlay qahrga minib.

Bu payt eshik qulfiga kalit solinayotganligi eshilibdi.

Gortenziya esa ko'cha tomonga qaragan tuynuk darcha tomonga chopib boribdi.

- U ketganidan keyin ko'chaga chiqib menga yordam bering, - debdi u sekin va qat'iy ovozda.

Keyin tezlik bilan darchani ochib, o'zini ko'chaga otibdi.

Grabyu amaki cherdakda yordamchisidan boshqa hech kimni topa olmay, hayron bo'lganicha chiqib ketibdi.

Oradan chorak soatlar o'tgach, huzurimga Sijisber yugurib kelib barcha gaplarni aytib berdi. Bechora qiz devor yonida yotar, o'rnidan tura olmasdi. Axir u baland cherdakdan yiqilib tushgandi-da!

Yomg'ir shivalab yog'ardi. Sho'rlik qizni uyimga olib keldim. Uning o'ng oyog'i uch joyidan singan, suyak parchalari oyoq terisini yorib chiqib ketgandi. U bir og'iz ham zorlanmas, faqat hayratlanarli shikastnafaslik bilan "o'zimdan bo'ldi, o'zimdan bo'ldi!" deya takrorlardi xolos.

Men uning qarindoshlarini chaqirib, qizga rahmim kelganidan uni otlari olib qochgan ekipaj uyim yonida urib ketdi, deb yolg'on to'qidim. Menga ishonishdi va jandarmlar bir oy davomida baxtsiz hodisaga sababchi bo'lgan ekipaj haydovchisini behuda qidirishdi.

Bo'lgan gap shu. Bu ayol oliy darajada tarixiy jasorat ko'rsata oladigan qahramonlar xilidan ekanligiga ishonchim komil. Bu uning umridagi yagona va oxirgi muhabbati edi. U bokiraligicha olamdan ko'z yumdi. Bu jafokash ayol, xudoning eng mo'min bandasi va o'z sadoqatining begunoh qurboni bo'ldi. U bilan cheksiz faxrlanaman, aks holda umrimda hech kimga aytmagan bu sirni sizga aytib bermagan bo'lardim. Nima uchunligini o'zingiz tushunasiz.

Do'xtir gapini tugatdi. Onam unsiz yig'lardi. Otam ham bir narsalar degandek bo'ldi, keyin hammasi chiqib ketishdi.

Men hamon tizzalab oromkursi ustida o'tirganimcha hiqqillab yig'lardim. Qulog'imga zinapoya tomondan og'ir qadam va turtinish tovushlari eshitildi.

Aftidan Maymoq xolamning jasadini olib tushishmoqda edilar